

УДК 33(47+57)(092)А.М:37.03

ПОЗИТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ І ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У ДІЯЛЬНОСТІ А. С. МАКАРЕНКА

Юлія Тепла

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто діяльність видатного педагога – новатора А. С. Макаренка, який розробив чітку систему формування елементів культури у своїх вихованців, велику увагу приділяв навчанню та вихованню неповнолітніх.

Ключові слова: правове виховання, дисципліна, колектив.

Антон Семенович Макаренко – один із найвідоміших педагогів, який у 1920–1927 роках очолював трудову колонію для правопорушників. Він вивчав проблему виховання самодостатньої особистості в умовах сприятливого навчального середовища, або здорового, дружнього колективу учнів, спрямованого на досягнення соціально вагомої мети. Вважаючи спадщину А. С. Макаренка надзвичайно актуальною для розв’язання проблем асоціальної поведінки підлітків, ми поділяємо думку М. Ярмаченка про те, що “творча спадщина А. С. Макаренка не обмежується територіальними чи часовими рамками, тобто 20-30 роками ХХ століття, вона спрямована в майбутнє і не тільки може, а й повинна застосовуватися в сучасних умовах” [7, с. 53].

Хоча ідею дружнього виховного середовища підлітків як вищу цінність педагогіки А. С. Макаренка розкриває у багатьох працях, особливу увагу він приділяє їй у “Педагогічній поемі”, де описує, як цей підхід впливає на перевиховання молоді у колонії [5]. На його думку, колоністи стануть кращими лише за умови, якщо вихователі поважатимуть їх й створять такий різновіковий колектив учнів, де всі піклуються один за одного і ніхто не згадує про кримінальне минуле [4, с. 95]. Головне, – вважає А. С. Макаренко, – забрати таку людину з минулого і створити для неї усі умови нової життєвої мети у дружньому і доброму колективі дітей, яких поважають вихователі, а також таких дітей, які поважають один одного. Такий колектив повинен мати спільні добрі справи, соціально значущу мету [5, с. 170]. Головним бажанням А. С. Макаренка було змінити світ, зацікавлення людською долею. А це можливо здійснити через виховання, виховання у колективі.

Первинний колектив, тобто колектив, який вже не повинен ділитися на менші групи, не може бути меншим від семи учнів і більшим від п'ятнадцяти. Якщо первинний колектив є меншим від семи осіб, то він перетворюється на закриту групу друзів і колег. Первинний колектив, більший від п'ятнадцяти осіб, завжди прагне до розподілу на два колективи, завжди є лінії розподілу. А. С. Макаренко вважає ідеальним первинний колектив, такий колектив, який одночасно відчуває свою єдність і водночас це не компанія друзів. На чолі первинного колективу повинен бути обов'язково лідер, який за типом влади не є диктатором, але уповноваженим від колективу [5, с. 77–78].

Макаренко розробив теорію дитячого колективу та розкрив головні його ознаки: наявність спільної соціально ціннісної мети; спільна діяльність, спрямована на досягнення цієї мети; наявність органів самоврядування.

Важливе місце у моделі виховання А. С. Макаренка посідає і самовиховання. Свобода вибору особистістю тієї чи іншої моделі поведінки зумовлена самовихованням [1, с. 5]

Згодом Макаренко дійшов висновку, що “форма буття вільного людського колективу – рух уперед, форма смерті – зупинка”. Велике значення у житті колективу має програма, певна приваблива, радісна майбутня діяльність, яка допомагає неповнолітнім рухатися разом з колективом вперед, долати перешкоди, формувати волю і разом тішитися спільними досягненнями. Правове виховання А. С. Макаренка поєднував із загальним вихованням. Підлітки на ранній стадії лише підпорядковувалися наказам вихователя, але згодом вони самостійно підпорядковувалися правилам, які визначав колектив неповнолітніх [5, с. 438].

А. С. Макаренко прагнув створити в дитячому середовищі ідеальне суспільство і навчити своїх вихованців жити в ньому. Цей підхід до виховання дає можливість створити оточення, яке сприяє не лише розумовому, моральному, правовому, фізичному вихованню підлітків, але й готує їх до життя в соціумі, який можливо й не так добре організований, як би цього хотілося. Мета ідеального суспільства – максимальне забезпечення індивідуального розвитку особистості, яка є частиною цього суспільства.

До А. С. Макаренка “питання тону і стилю завжди ігнорувала педагогічна теорія, а це найсуттєвіший, найважливіший елемент колективного виховання” (тут йдеться про нагромадження звичок, традицій та певних погоджених норм поведінки в колективі, це, певним чином, маленьке дружнє суспільство, яке дуже добре організоване, де привалює колективний інтерес, але не відкидається й індивідуальний). “Людина не може жити на світі, якщо у неї немає попереду нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість” [5, с. 438]. У педагогічній техніці ця завтрашня радість є одним із найважливіших об'єктів роботи.

Виховати людину – значить виховати в неї перспективні шляхи. Можна написати цілу методику цієї важкої роботи. “Вона полягає в організації нових перспектив, у використанні вже наявних, у поступовому підставленні більш цілісніших. Починати можна і з доброго обіду, і з походу до цирку, і з очистки ставка, але треба завжди викликати інтерес до життя і поступово розширювати перспективи цілого колективу, доводити їх до перспектив усієї подальшої діяльності...” [6, с. 447]. Виховання, за А. С. Макаренком, ґрунтується на професійному знанні вихователем педагогічних методів, що дало можливість втілити в життя новітні методи, які є актуальними і сьогодні.

Не останнє місце в формуванні особистості посідає майстерність педагога. Цю майстерність необхідно вдосконалювати і приводити у відповідність до потреб часу.

Теорія дисципліни, яка існувала до А. С. Макаренка, була досить авторитарним інститутом і в більшості випадків не приносила користі, а лише формувала опір. А. С. Макаренко визначив дисципліну як результат виховної діяльності, якого досягають за допомогою педагогічного впливу.

А. С. Макаренко розумів, що ніхто не народжується на світ з характером, інтересами, волею тощо. Усі ці властивості виробляються і формуються поступово, у процесі життя, з моменту народження і до зрілості [4, с. 76]. Особистість є явищем складним. Формується вона в результаті синтезу зовнішніх і внутрішніх чинників, які сприймає людина. Створення відповідних чинників, тобто свідомий вплив на сприймання їх людиною та результати такого сприйняття, є процесом формування гармонійної особистості.

Дисципліна, за Макаренком, це не те, як ти вчинив у присутності інших, і не те, як ти виконав наказ чи будь-яку роботу, а те, як ти вчинив, не знаючи, що іншим відомо про твій вчинок. Це не дисципліна для інших, це самодисципліна та певний внутрішній стан, який не дозволяє тобі вчинити негідно.

У своїх творах А.С. Макаренко зосереджує увагу на дисципліні. У праці “Про мій досвід” зазначає, що “дисципліна – це зв’язок, повне усвідомлення, ясність загального для всіх розуміння – як необхідно вчиняти, з ясною, дуже точною зовнішньою формою, яка не може бути спірна. Ця гармонія двох ідей в дисципліні – найскладніша. Дисципліна в цьому випадку не є умовою ефективної роботи. Справжня дисципліна не може бути умовою роботи, вона може бути лише результатом всієї роботи і всіх методів. Дисципліна не є метод і не може бути методом, оскільки як тільки вона перетворюється в метод, вона перетворюється в прокляття [5, с. 84–85]. Усі взаємини в колективі, його діяльність та поведінка стають дисципліною. Тому дисципліна не може бути засобом виховання, а його результатом.

Дисципліна – це передусім внутрішній стан особистості та її внутрішній стрижень, який не дозволяє людині вчинити асоціальний вчинок.

Основним об'єктом, на який спрямована педагогічна система Макаренка, є особистість, як основна структурна одиниця соціуму. Виховуючи і формуючи особистість, формується повноцінне та функціональне суспільство. А. С. Макаренко аналізує, яким саме повинно бути позитивне виховне середовище. Воно повинно охоплювати колектив, що є найбільш дієвим і ефективним засобом виховання. Асоціальний тип особистості не є особистістю самодостатньою, не може ефективно функціонувати ні самотійно, ні у суспільстві.

Заперечуючи теорію дисципліни як засобу виховного процесу, А. С. Макаренко водночас заперечував й індивідуалістичну теорію “непротилежності” природним нахилам дитини, що мала на меті абсолютне елімінування впливу педагога на особистість та надання можливості самотійного розвитку. Виховний вплив, на думку А. С. Макаренка, є важливим дороговказом на шляху до формування повноцінної особистості.

У процесі виховання у вихованців повинні не лише формуватися певні особистісні риси, а й набуватися вміння та навички, що можуть знайти своє ефективне застосування на користь суспільства.

Проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що людина, яка знає, що їй довіряють, що її поважають як людину, що вона відповідальна за інших, які її щиро цінують, завжди стане кращою. Однак, безумовно, потрібен час для того, щоб сформувати такі риси. Концепція взаємної поваги і дружнього колективу педагогів та учнів повинна формуватися і розвиватися не лише у виховно-трудових установах, але й у суспільстві у цілому.

-
1. Бучківська В. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка.: Автореф. канд.... пед. наук.. 2004.
 2. Гайда Й. Проблеми гуманістичного виховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Антона Макаренка. Автореф. канд.... пед. наук. 2004.
 3. Історія педагогіки / За ред. М. В. Левківського. Х., 2002.
 4. Макаренко А. С. Избранные педагогические сочинения Т. 1., М., 1978.
 5. Макаренко А. С. Педагогічна поема. К., 1977.
 6. Макаренко А. С. Собрание починений В 4 Т. М., 1987.
 7. Педагогіка / За ред. М. Д. Ярмаченка. К., 1986.

**POSITIVE ENVIRONMENT AND EDUCATIONAL PROCESS IN THE
CONTEXT OF A. S. MAKARENKO'S ACTIVITY**

Yulia Tepla

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The article is devoted to the activity of the prominent pedagogue and innovator, A. S. Makarenko who developed the clear system of his pupils' culture formation. He also paid much attention to the learning and education of under-age adolescents.

Key words: law education, discipline, community.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2008

Прийнята до друку 27.05.2008